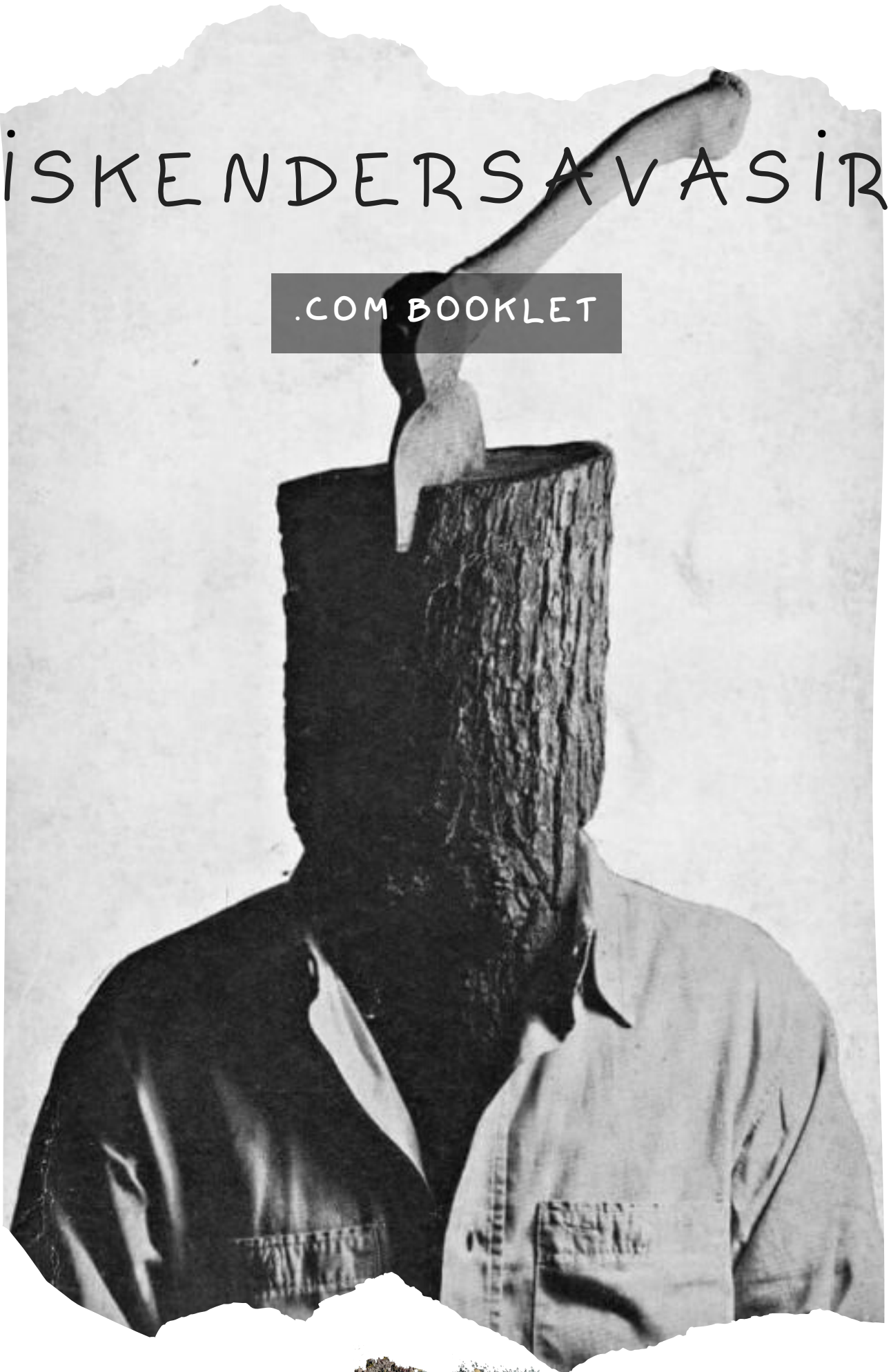

ISKENDERSAVASIR

.COM BOOKLET

Dalgin Sular

Ekmekten Önce Bira

İskender Savaşır

Dalgın Sular

Gerçi arkeolojinin tarihi Rönesans'a kadar geri götürülebilir ve fakat 19. yüzyıldaki bütün başarılarına karşın (hiyeroglif yazısının çözülmesi, Torya'nın keşfi vd.), bir bilimsel disiplini kullandığı veri türlerine, geçerli saydığı akılyürütme tarzlarına göre tanımlıyorsak, modern arkeolojinin doğum tarihinin oldukça yeni olduğunu, (1949 yılı) olduğunu söylemek gerekiyor. Arkeolojinin bu yeniden doğumu değilse de kabuk değiştirmesini mümkün kılan, ilk bakışta ona çok uzak görünen bir başka bilimdeki, atom fiziğindeki gelişmelerdi: Kısaca açıklamaya çalışayım.

Yüzyılın başından beri dünyamızın uzaydan gelen düzenli bir kozmik ışıma'ya maruz kaldığını biliyoruz. Bu ışıma oluşturan parçacıklar atmosfere girdiklerinde çeşitli kimyasal tepkimelere giriyorlar. Bu tepkimelerin birinin türevi, bildiğimiz karbondan iki atom daha ağır olan radyokarbonun (kısaca C-14'ün) oluşumu. Radyokarbon olağan karbonun girdiği bütün kimyasal bileşimlere giriyor ancak önemli bir farkı var: çok düşük düzeyde bir radyoaktiviteye sahip. Başka bir deyişle, C-14 sabit bir düzen

içinde elektronlarından birini atmosfere veriyor ve verili bir Radyokarbon külçesi yarısı 5500 yıllık bir süre içinde başka bir elemana, nitrojene dönüşüyor. Ancak bu arada kozmik ışıma yoluyla sürekli yeni C-14 molekülleri yaratıldığından dünyadaki C-14'ün olağan karbona (C-12'ye) dengesi sabit kalıyor.

Diğer yandan karbonun canlılığın yapıtaşlarından biri olduğunu biliyoruz. Her canlı dünyayla sürekli bir karbon alışverişi içindedir; bitkiler fotosentez yoluyla, hayvanlar ve insanlar bitkileri ve birbirlerini yiyerek. Dolayısıyla her canlıdaki C-14/C-12 dengesi de C-14'ün kozmik ısıma ile yenilenmesinden ötürü sabit kalıyor. Ta ki, sözkonusu canlı ölene, yani gıda zincirinin dışına düşene kadar... Bundan sonra bünyesindeki C-14 miktarı düzenli olarak "çürürken", olağan karbon miktarı sabit kalıyor. Dolayısıyla bir zamanlar canlı olmuş olan herhangi bir maddeyi (bitki, yosun, ahşap, iskelet vs.) incelediğimizde, ondaki C14/C-12 oranının, dünyadaki normal C14/C12 oranından farkından hareketle, sözkonusu canlının tam olarak ne zaman ölmüş olduğunu oldukça düşük bir hata payıyla saptamak mümkün hâle geliyor. İşte 1949'da yapılan kesif buydu.

Bütün bunların ekmekle ve birayla ilgisi ne diyeceksiniz? 19. yüzyıldan bu yana gerek arkeoloji gerek antropoloji çevrelerinde çeşitli spekülasyonlara konu olmuş bir soru vardır: İnsan soyu, ne zaman toplayıcı-avcılıktan, gerçek anlamda bir çalışmanın ifadesi olan tarıma ne zaman geçti? Sözkonusu soru, aynı zamanda insanın, hayvanlarla akraba olduğu ilkelikten medeniyete geçişinin tarihinin ne olduğu şeklinde de sorulur. Ne de olsa hayvanlar da toplayıcılık/avcılık temelinde kurulmuş bir gıda rejimi temelinde sürdürürler varlıklarını....

1950'li yılların başında, Amerikalı arkeolog Braidwood ilk kez MÖ 4750 civarlarında yerleşildiği anlaşılan, Kuzey Irak'ın Zagros dağlarındaki Jarmo köyünde birkaç çeşit tahıl ve bitkinin ekilmekte ve bazı hayvanların ehlîleştirilmekte olduğuna dair deliller bulunduğunu öne sürdü. Buraya kadar bir sorun yok. Tartışma müşevvikler -motivasyon- düzeyinde koptu. Braidwood sunumunda, sözkonusu tahılların ekmeğin üretimi için ekildiğini, iddia etmekten de ziyade varsaymıştı. Meslektaşlarından botanikçi Jonathan D. Sauer, Braidwood'a yazdığı kişisel bir mektupta. "ilk 'ehlîleştirilen' tahılların ekmeğense bira üretimi amacıyla ehlîleştirilmiş olup olamayacaklarını sordu". Ona göre yabanî arpa de diğer tahılların ehlîleştirilmelerinin güçlükleri sözkonusu olduğunda, üzünleri olduğu farzedilen ekmeğin besin değeri olarak getirisinin harcanan zahmete değmeyeceğini, oysa sözkonusu tahılın kendiliğinden mayalanması ile ortaya çıkan ilkel biranın gerek lezzeti gerekse besin değerinin böyle bir zahmeti anlamlı ve değerli kılacağını iddia ediyordu. Gafil avlanan Braidwood konuyu American Anthtropolologist'te yazılı bir sempozyuma açarken kendisinin de "ilkel küçük tarımcılığın açlıktansa susuzluğun bir ifadesi olabileceği fikrine karşı olmadığını" söyledi.

Bira zevkini yalnızca susuzluk gibi bir “masum” bir ihtiyacın ifadesi olarak yorumlamak ne kadar anlamlı sorusu geliyor ister istemez insanın aklına ama şimdilik geçelim. 1950’lerdeki tartışma bir sonuca varılmadan rafa kaldırıldı. 1986’da yeniden alevlenen tartışmada “ekmekçiler”e karşı “biracılar” bu kez tam da biranın yaptığı “kafa”nın, medeniyetin ilk adımını oluşturan tahıl üretiminde belirleyici rolü oynadığını iddia ettiler ama yalnız o kadar da değil...

Doğal olarak mayalanan yabanî arpanın alkol düzeyinin daha düşük olan ilkel biranın ekmeğe kıyasla daha besleyici olduğunu, arpadan elde edilmiş şekerin mayalanmış biraya katılmasıyla da elde edilen ürünün toksik özelliklerinin azaldığını ve nişastayı şekere dönüştüren enzimler edindiğini ve B vitamini konsantrasyonunun yükseldiğini iddia ettiler. Tartışma bu kez “biracılar”ın iddiaları lehine sonuçlanmış gibi görünüyor.

Arkeolojik ve botanik hikâye böyle... Diğer yandan en eski efsaneler de biranın bu “medenîleştirici” etkisine dair anılar barındırıyorlar. Tek bir örnekle yetinelim. Bugüne kalmış en eski “destan/efsane” olan Gılgameş’te, bir anlamda ilkel insani temsil eden, ot yolarak ve yabanî hayvanları sütünü sağarak beslenen Enkidu, tanrılara denk hükümdar Gılgameş’e meydan okur. Döğüşten önce hasmını daha iyi tanımak isteyen Gılgameş, ona tapınak fahişelerinden birini yollar ve ikisi birlikte bir hafta geçirirler. Haftanın sonunda fahişe “Simdi ey Enkidu ekmek ye, çünkü o hayata daırdır. Ve bira iç çünkü bu, ülkenin töresidir” dedi. Yedi çanak bira içen Enkidu’nun ruhu gevşedi ve kalbi kanatlandı. Bu durumda yıkandı ve o bir insan oldu.” Burada vurgulanması gereken ekmeğin hayata, yani doğal düzene, biraninsa ülkenin töresine, yani kültüre ait olduğunun vurgulanması. Enkidu’yu insanlaştıran yediği ekmek değil içtiği biradır.

“Bira mi Ekmek mi?” tartışması ilk patlak verdiğinde muhafazakâr bilimciler “Ne yani!? Batı medeniyetinin temellerinin kötü beslenen ve sürekli bir yarı-sarhoşluk halinde yasayan insanlar tarafından atıldığına mi inanacağız?” demişlerdi. “Kötü beslenen”i dışarda bırakacak olursak, galiba tam da böyle oldu. Medeniyet yarı-sarhoşluğun yan ürünlerinden biri olarak doğmuş gibi görünüyor.

